

О.М. Мартинова

м. Житомир

**ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ЧОЛОВІК
(на матеріалі давньоанглійської мови)**

У рамках неоантропоцентризму, що є новим магістральним напрямком сучасної лінгвістики, особливого інтересу набувають дослідження проблем виявлення лінгвосеміотичних і когнітивних закономірностей інтерпретації людиною реальності, формування етнокультурного інформаційного простору та побудови власної картини світу [1; 2; 3]. У зв'язку з цим потребують переосмислення ті зміни, що відбуваються на рівні цінностей, поведінкових, когнітивних і вербальних практик людини та колективів в оточуючому світі. Відповідно, "концепт ЧОЛОВІК має розглядатися не з точки зору оператора Що, а в межах понятійний орієнтирів, заданих оператором (Навіщо) із залученням історично інгеретного для функціонування відкритих систем принципа природовідповідності" [3]. Таким чином, засоби вербалізації концепту ЧОЛОВІК досліджуються з позицій закономірностей вербально-кодкових взаємодій та універсальних моделей енерго-інформаційного обміну між системами різної природи та рівня організації. Зазначений принцип представлено в теорії міфологічно орієнтованого семіозису [2]. У цьому відношенні концепт ЧОЛОВІК пропонуємо розглядати як відкриту систему, що функціонує відповідно до "закладеної" до неї програми, тобто, призначення ЛЮДИНИ у світі.

Згідно з теорією універсальних знакових комплексів, людина знаходиться у постійній взаємодії з навколишнім середовищем, яке розуміється нею як пасивна пам'ять, результат переробки первинної інформації за допомогою знакових систем. Тобто, уявлення людини про світ, це її модель світу, яка реалізується в різних семіотичних іпостасях. Уявлення давніх англійців про світ цілком відповідають універсальній міфопоетичній моделі: наявні різножанрові тексти відображають протистояння "упорядкованого"

(ГЕРОЙ, КОВАЛЬ, БОЖЕСТВО, ПАЛАЦ тощо) і "хаотичного" (ВЕЛЕТЕНЬ, ТУРС, ХЕЛЬ та ін.), що проявляється в ході творення світу / світів і подальшої взаємодії їхніх мешканців. Тому основним способом вирішення такого протиріччя та розуміння світу є міф, що постає особливим типом мислення. Міфопоетичне світобачення давньоанглійської ЛЮДИНИ передбачало тотожність макрокосму і мікрокосму, природи та людини. Відповідно, сутність чоловіка визначалась через сприйняття людини як елемента космологічної схеми, у якій суттєвим вважалось те, що було "сакральним": складало частинку космосу і походило з нього. Ритуали займали знакове місце у житті ЧОЛОВІКА, адже вони реалізовувались на всіх синергетичних рівнях існування чоловіка: родинному (брат, син, батько), сімейно-родовому (чоловік, свекр, тесть, дядько, тощо), професійному (воїн, рибалка), соціально-синергетичному (товариш, друг, побратим), колективно-синергетичному (однодумці, герой), ціннісно-синергетичному (король), природо-відповідному (раса людей) [3].

Hwilum hie geheton æt hærgtrafum wigweorþunga, wordum bædon þæt him gastbona geoce gefremede wið þeodþreaum. Swylc wæs þeaw hyra hæþenra hyht; helle gemundon... (Молилися ідолам, душогубцям і, віддаючи їм жертви обіцяні, просили допомоги, ті забобони, обряди язичницькі, ті поклоніння владиці пекельному...) [4].

У даних випадках "консультування у божества" стосовно найбільш ефективного варіанту подальшого розгортання сценаріїв соціальної взаємодії інтерпретується як "мапування" і зіставлення власної (модельованої) та божественної (прототипної) стратегій поведінки (підсценарій ЖЕРТВОПРИНОШЕННЯ, відповідно, є "каталізатором" інформаційного сигналу).

Дослідивши давньоанглійські пам'ятки писемності, можна виділити домінантні семи у концепті ЧОЛОВІК: "людина", "батько", "чоловік", "син", "брат", "господар", "воїн", "мореплавець", "мандрівник", "володар". Одними з найяскравіших є етимології ЧОЛОВІКА-ВОЇНА. Приклади чоловічої мужності,

маскуліності та пов'язаної з ними зовнішньої привабливості давньогерманського ЧОЛОВІКА-ВОЇНА засвідчені у давньоанглійських пам'ятках писемності.

Se wæs moncynnes mægenes strengest on þæt dæge þysses lifes æfele ond eacen. (Він був найсильнішим серед могутніх героїв знатних, гідний і мужній) [4].

Давньоанглійські слова *stengest* (да. *strang*, дісл. *strangr* "мужній, сильний, суворий"), *æfele* (*герм. *afalaz*, дісл. *adall* "добропорядний, гідний, визначний, найкращий"), *eacen* (*герм. *aikanaz*, сакс. *ōkan* "могутній, владний") свідчать про мужність ЧОЛОВІКА. Етимологія представлених слів дає підстави трактувати ЧОЛОВІКА як: ЧОЛОВІК (ВОЇН) є активним началом, що змінює світ (коли вносить до нього програму розвитку), і певним чином руйнує стару систему (звідси - ВОЇН). Запальність дозволяє розглядати ЧОЛОВІКА як "носія і провідних сил енергії ВОГНЮ, котра, у свою чергу, є надсистемно детермінованим джерелом програми буття і розвитку відкритих систем (людини в тому числі)" [3]. Окрім цього можна помітити войовничість ЧОЛОВІКА та конфліктність, що свідчить про здатність ЧОЛОВІКА як системи до трансформації, та реалізації домінантної стратегії поведінки.

Вербалізований концепт ЧОЛОВІК у міфопоетичній картині представлений метафоричним співвіднесенням з богами, тваринами, космічними реалізаціями, артефактами, чоловічі метафори відрізняються яскравістю, прагматичною значимістю, різнообразністю.

Аналіз пам'яток давньоанглійської писемності показує, що в героїчних творах не має окремого опису або оцінки зовнішності ЧОЛОВІКІВ або їх індивідуальності. Проте, досить образними є найменування давніх ЧОЛОВІКІВ. В більшості випадків використовуються прості назви, що несуть відбиток певної якості або абстрактні поняття; назви тварин, якості яких метафорично перенесені на чоловіків та складені назви. Аналіз етимологій

найменувань ЧОЛОВІКА дає підстави виділити основні ознаки ЧОЛОВІКА у давні часи:

- міцний, сильний, швидкий підкреслюють основні ознаки ЧОЛОВІКА як носія сили та енергії, учасника енергоінформаційного обміну із залученням концептів міфологем вогню, землі, води та повітря з участю у відповідних сценаріях;
- битва, бій, перемога, воїн, військо дають підставу говорити про ЧОЛОВІКА – творця нового та руйнівника старого, здатного до трансформаційної діяльності;
- характеристики, пов'язані з божественною силою та богами, вказують на ЧОЛОВІКА як фрактальну копію бога, який є упорядником;
- риси, пов'язані з землею та родючістю, розкривають зв'язок ЧОЛОВІКА-НЕБА як носія програми з матеріальними ресурсами ЗЕМЛІ- матері, що уособлено в жіночому началі, та зв'язок із землею як системою, здатною до розширення.

Отже, концепт ЧОЛОВІК є динамічною структурою, котра охоплює уявлення про активне чоловіче начало в міжсистемних взаємодіях у відомому фрагменті Всесвіту. Еволюція змісту концепту дозволяє ідентифікувати ЧОЛОВІКА як одну з універсалій, представлених у давньоанглійській міфологічній традиції. ЧОЛОВІК, будучи залученим у енерго-інформаційні відносини як відкрита система, з одного боку, з другого виступав як носій програми буття, яку він відповідно до своїх вікових та соціальних властивостей мав адаптувати і транслювати на сім'ю, рід, етнос, націю, формуючи стратегії і тактики їхнього поступу.

Перспективним вважається аналіз лінгвосеміотичних, структурних та прагматичних особливостей вербального наповнення концепту ЧОЛОВІК з позицій універсального принципу природовідповідності функціонування відкритих систем та теорії міфологічно орієнтованого семіозису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Домброван Т. И. Язык в контексте синергетики: Монография / Т. И. Домброван. – Одесса: КП ОГТ, 2013. – 346 с.

2. Колесник О. С. Міфологічний простір крізь призму мови та культури / О. С. Колесник. – Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. – 312 с.
3. Колесник О. С. Від міфосеміотики до нео-антропоцентризму у лінгвістиці / О. С. Колесник // Наукові записки. – Випуск 137. – Серія: Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 435-440.
4. Beowulf. [електронний ресурс] - режим доступу: <http://northvegr.org/epic%20poetry.html>